

इयत्ता १ ली ते इयत्ता १२ वी पर्यंतच्या दिव्यांग विद्यार्थ्यांना परिक्षेकरिता व अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया सुलभतेकरिता लेखनिक /वाचक सेवा देण्यासाठी पात्र सदस्यांची नोंदणी असलेली लेखनिक /वाचक बँक तयार करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग

शासन निर्णय क्रमांक : संकिर्ण - २०१६/प्र.क्र. १९५/१६/एस.डी.-६

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई - ३२

तारीख : ११ जानेवारी, २०१७

वाचा -

- १) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग शासन निर्णय क्र. संकिर्ण - २०१५/प्र.क्र.(११९- अ)/एस.डी.-६, मंत्रालय, मुंबई, दि.८ जानेवारी, २०१६.
- २) शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग शासन परिपत्रक क्र. संकिर्ण - २०१५/प्र.क्र.(११९- अ)/एस.डी.-६, मंत्रालय, दि.१५ फेब्रुवारी, २०१६.

प्रस्तावना -

इयत्ता १ ली ते १२ वी पर्यंतच्या विशेष गरजा असणाऱ्या (दिव्यांग) विद्यार्थ्यांना परिक्षेमध्ये द्यावयाच्या सोयी- सवलतीबाबत शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागाने शासन निर्णय क्र. संकिर्ण -२०१५/प्र.क्र.(११९- अ)/एस.डी.-६, मंत्रालय, मुंबई, दि.८ जानेवारी, २०१६नुसार शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आलेला आहे. ज्या विद्यार्थ्यांना लेखनिक /वाचकाची आवश्यकता आहे, अशा विद्यार्थ्यांना लेखनिक/ वाचक म्हणून शालेय शिक्षण घेत असलेले सामान्य विद्यार्थी प्रामुख्याने उपलब्ध करून घेता येतील. शालेय सामान्य विद्यार्थी लेखनिक/ वाचक म्हणून उपलब्ध न झाल्यास वयाने प्रौढ असलेला लेखनिक / वाचक पुरविता येईल याबाबतचे निकष शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग शासन परिपत्रक क्र. संकिर्ण - २०१५/प्र.क्र.(११९- अ)/एस.डी.-६, दि.१५फेब्रुवारी, २०१६ शुद्धीपत्रकाद्वारे निर्गमित केलेले आहेत. विद्यार्थ्यांना परिक्षेदरम्यान लेखनिक/ वाचक नाही म्हणून कोणत्याही प्रकारची समस्या निर्माण होऊ नये यासाठी जिल्हा / तालुका / शाळास्तरावर लेखनिक/वाचक यांची सेवा निरंतरपणे उपलब्ध व्हावी याकरिता परिसरातील इच्छुक सदस्यांची नोंदणी असलेली बँक तयार करून विद्यार्थ्यांना परिक्षेकरिता व अध्ययन- अध्यापन प्रक्रियेकरिता सेवा उपलब्ध करून देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्याअनुषंगाने, शासन स्तरावरून पुढीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात येत आहे.

शासन निर्णय -

लेखनिक /वाचक बँक तयार करण्यासाठी संबंधित परिसरातील इच्छुक शालेय सामान्य विद्यार्थी / प्रौढ व्यक्तींना विशेष गरजा असणाऱ्या (दिव्यांग) विद्यार्थ्यांचे लेखनिक /वाचक होण्याबाबत जिल्हा / तालुका/ शाळास्तरावर आवाहन करण्यात यावे. इच्छुक विद्यार्थ्यांचे व प्रौढ व्यक्तींचे अर्ज भरून घेण्यात यावेत. सदर अर्जाचा नमुना **परिशिष्ट - अ** सोबत जोडलेला आहे. या अर्जामधील सविस्तर माहिती संबंधित प्राचार्य / मुख्याध्यापक यांना उपलब्ध करून द्यावी व परिक्षेदरम्यान दिव्यांग विद्यार्थ्यांना लेखनिक/वाचक सेवा मिळेल याची खात्री करावी.

लेखनिक / वाचक बँकेबाबतची संरचना खालीलप्रमाणे राहिल.

लेखनिक / वाचक बँकेचे ध्येय -

- विद्यार्थ्यांचे शैक्षणिक मूल्यमापन व मूल्यांकनातील समस्या दूर करणे .
- विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देणे.

उद्दिष्टे -

- लेखनिक / वाचकांची आवश्यकतेनुसार उपलब्धता.
- विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढविणे.
- अध्ययन प्रक्रियेतील अडथळा दूर करणे.
- मूल्यांकनाच्या वेळी सुलभपणे आवश्यक असणाऱ्या सोयी-सुविधांची उपलब्धता.

लेखनिक/ वाचक उपलब्धेबाबत मार्गदर्शक सूचना -

- लेखनिक/ वाचक म्हणून शालेय शिक्षण घेत असलेल्या सामान्य विद्यार्थ्यांना प्राधान्य देण्यात यावे.
- इच्छुक विद्यार्थ्यांचे नोंदणी अर्ज / संमती पत्र भरून घेण्यात यावे.
- लेखनिक/वाचक हे शाळेतील किंवा त्या परिसरात वास्तव्यास असावेत.
- लेखनिक /वाचकाची नोंदणी करताना लेखनिक विद्यार्थी असल्यास त्यांच्या पालकाचे संमतीपत्र घेण्यात यावे.
- लेखनिक/वाचकास इयत्ता, विषय, कालावधी, वेळ, दिव्यांग विद्यार्थी याबाबत पूर्वकल्पना देण्यात यावी.
- लेखनिक/वाचकास परिक्षेच्या वेळी एक महिना अगोदर पत्राद्वारे सूचना देऊन खात्री करून घ्यावी.
- लेखनिक/वाचकाची व विशेष गरजा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची परिक्षा ही एकाच कालावधीत असणार नाही याबाबत खात्री करावी.
- लेखनिक /वाचक म्हणून नोंदणी केलेले विद्यार्थी / प्रौढ व्यक्ति परिक्षेदरम्यान अपरिहार्य कारणामुळे नकार दिल्यास अथवा उपस्थित राहू न शकल्यास पर्यायी व्यवस्था सुनिश्चित करण्यात यावी.
- पर्यायी / राखीव लेखनिक/ वाचक हे इतर कोणत्याही विद्यार्थ्यांसाठी नोंदणीकृत नाहीत याची खात्री करून पर्यायी लेखनिक / वाचकाचा वापर हा केवळ अपरिहार्य परिस्थितीतच करण्यात यावा.
- नोंदणीकृत लेखनिक/ वाचकाचे समुपदेशन करण्यात यावे.
- मुख्याध्यापक / वर्गशिक्षकांनी लेखनिक /वाचक होण्यास सामान्य विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहित करावे.
- दिव्यांग विद्यार्थ्यांच्या सेवेकरीता इतर कार्यरत संस्थांच्या हेल्पलाईन सोबत CSR अंतर्गत सुविधा उपलब्ध करण्याचे प्रयत्न करण्यात यावेत.
- लेखनिक निवडताना प्राधान्याने परीक्षा घ्यावयाच्या वर्गाच्या एक इयत्ता खालच्या वर्गाचा विद्यार्थी निवडण्यात यावा.
- प्रौढ (Adult) लेखनिक/वाचक हे शाळेतील अथवा अन्य शाळेतील शिक्षक, खाजगी शिकवणी वर्गातील शिक्षक/प्रतिनिधी, विद्यार्थ्यांचे जवळचे नातेवाईक नसावेत. तथापि, विशेष बाब म्हणून जवळच्या नातेवाईकांना लेखनिक / वाचक म्हणून परवानगी देण्याचे अधिकार इयत्ता १ ते १२ वी पर्यंतचे संबंधित शाळेचे मुख्याध्यापक यांना राहतील.
- दिव्यांग विद्यार्थ्यांना " मागील इयत्तेचा विद्यार्थी अथवा प्रौढ " लेखनिक/ वाचक म्हणून नेमून देण्याचे अधिकार संबंधित शाळेच्या मुख्याध्यापकांना राहतील. दिव्यांग विद्यार्थ्यांच्या असलेल्या अडचणी व गरज याबाबतची जाणीव संबंधित शाळेच्या मुख्याध्यापकांना असल्याने हे अधिकार त्यांना राहतील.
- ज्या विद्यार्थ्यांना लेखनिक/ वाचक दिले जातील, त्या लेखनिक / वाचकाकडे मुख्याध्यापक/ प्राचार्य यांनी प्रमाणित केलेला अर्ज असणे अनिवार्य आहे. प्रौढ लेखनिकाचे

शासनमान्य ओळखपत्राची प्रत उदा. आधारकार्ड इ. सादर करणे अनिवार्य राहिल. शाळेचे मुख्याध्यापक /कनिष्ठ महाविद्यालयाचे प्राचार्य यांनी पालकांच्या अर्जासह हा तपशिल रेकॉर्डला ठेवणे आवश्यक आहे.

लेखनिक / वाचक बँकेचा लाभ खाली नमूद दिव्यांग प्रकाराच्या विद्यार्थ्यांना होईल.

- अंशतःअंध / पूर्णतःअंध
- अस्थिव्यंग (लेखन करण्यास हाताने अक्षम)
- बहुविकलांग
- अध्ययन अक्षम
- स्वमग्न
- सेरेबल पाल्सी
- मतिमंद

कार्यपद्धती -

लेखनिक/ वाचक बँकेची अंमलबजावणी योग्यरीतीने होण्याकरीता याचे योग्य नियोजन करण्यात यावे. यासंदर्भात बँकेमध्ये नोंदणीकृत लेखनिक व वाचक यांची एकिकृत केलेली माहिती विभागाच्या पोर्टलवर उपलब्ध करून देण्यात यावी.

उपरोक्त नियोजनाप्रमाणे जिल्हा / तालुका / केंद्र / शाळा स्तरावर लेखनिक व वाचक बँक तयार करून शाळा स्तरावर निस्वार्थ भावनेने सेवा देण्याचा हेतू असलेल्या इच्छुकांची लेखनिक व वाचक म्हणून माहिती घेण्यात येईल व आवश्यकतेप्रमाणे निःशुल्क सेवा दिव्यांग विद्यार्थ्यांना पुरविली जाईल.

लेखनिक व वाचक बँकेकरिता लिंक -

लेखनिक व वाचक बँक संदर्भात इच्छुक सदस्यांची नोंदणी व त्यांची माहिती सर्वच स्तरावर संबंधितांना उपलब्ध व्हावी याकरिता शासनाकडून लिंक (<https://www.research.net/r/readerwriterbank>) तयार करण्यात येत असून दिनांक १६ जानेवारी, २०१७ पासून ती कार्यान्वित होईल.

सदर शासन निर्णयानुसार आवश्यक सूचना सर्व संबंधित शाळांच्या मुख्याध्यापकांना क्षेत्रिय अधिकाऱ्यांमार्फत देण्यात याव्यात.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१७०१११११४२२३३४८२९ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(डॉ. सुवर्णा सि. खरात)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत :-

१. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. मंत्री, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई
४. मा. मुख्य सचिव यांचे उपसचिव, मंत्रालय, मुंबई

५. मा. अप्पर मुख्य सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधीद्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा. प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व अधिकार, मंत्रालय, मुंबई.
७. मा. प्रधान सचिव, आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. मा. प्रधान सचिव, महिला व बालविकास, मंत्रालय, मुंबई.
९. मा. प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. मा. प्रधान सचिव, ग्रामविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
११. मा. आयुक्त, शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१२. मा. आयुक्त (शिक्षण) तथा संचालक, विद्या प्राधिकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१३. मा. आयुक्त, अपंग कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे .
१४. मा. आयुक्त, महिला व बालविकास कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे .
१५. मा. आयुक्त, कुटुंब कल्याण तथा संचालक, राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
१६. संचालक, पाठ्यपुस्तक महामंडळ, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१७. राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
१८. राज्य प्रकल्प संचालक, राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान, मुंबई.
१९. शिक्षण संचालक, प्राथमिक शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२०. शिक्षण संचालक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२१. अध्यक्ष, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
२२. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व.
२३. आयुक्त, महानगरपालिका, सर्व.
२४. विभागीय अध्यक्ष/ सचिव, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, सर्व विभाग.
२५. विभागीय शिक्षण उपसंचालक, सर्व विभाग.
२६. सर्व शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक व माध्यमिक), जिल्हा परिषद.
२७. सर्व प्राचार्य / मुख्याध्यापक (शिक्षणाधिकारी यांचे मार्फत)
२८. निवड नस्ती.

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
अपंग समावेशित शिक्षण (प्राथमिक/माध्यमिक स्तर)
लेखनिक / वाचक नोंदणी अर्ज

फोटो

- अर्जदार लेखनिक/ वाचकाचे नाव :- _____
_____
- पत्ता :- _____
_____
- वय :- _____ शिक्षण :- _____
- भ्रमणध्वनी :- _____ E-mail :- _____
_____ भाषा :- _____ दुरध्वनी :- _____
- शाळा सांकेतांक क्र. (U-DISE) :- _____
- लेखनिक / वाचक म्हणून काम करण्याचा कालावधी _____ पासून ते _____ पर्यंत

संमती पत्र

मी _____ रा. _____ दिव्यांग
विद्यार्थ्यांचे नाव _____ दिव्यांग प्रकार _____
विद्यार्थ्यांचे शाळेचे नाव _____ यु-डायस क्र. _____
यासाठी लेखनिक / वाचक म्हणून परिक्षेच्या / अध्ययन अध्यापन प्रक्रिये
दरम्यान दि. _____ ते दि. _____ पर्यंत सहाय्य करण्यास तयार आहे.
तरी माझी उपरोक्त उल्लेखित माहिती खरी असून संबंधित विद्यार्थ्यांचे मौखिक उत्तरे ऐकून त्याच्या
संकल्पनात्मक प्रतिक्रिया लिखित स्वरूपात लेखनिक/ वाचक म्हणून परिक्षेदरम्यान उत्तरपत्रिकेत
लिहिल व अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेत वाचन करेल. सदरील काम करण्यास माझी स्वखुशीने संमती
आहे.

स्वाक्षरी /-

लेखनिक / वाचकाचे नाव :-